

R. Mel'nyk

ANALYSIS OF MILITARY CONSTRUCTION PERIOD HETMANATE IN SCIENTIFIC AND ANALYTICAL MEMOIR WRITINGS OF MILITARY HISTORIANS INTERWAR TWENTIETH

In the studio solved the problem associated with the analysis of military construction period Hetman of the Ukrainian military literature of the 20-30th years of XX century. Displaying basic conceptual approaches to military researchers studying the historical experience of nation-building period of the armed forces of the Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadsky.

Key words: military construction, and scientific memoirs and analytical work, the hetman, military emigration, P. Skoropadsky.

© Р. Мельник

Надійшла до редакції 23.12.2011

УДК 001:316

ІСТОРИЧНА ҐЕНЕЗА "СОЦІОЛОГІЇ ТІЛА" ЯК ВПЛИВОВОГО НАПРЯМКУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

ЯРОСЛАВ ПОТАПЕНКО,*кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України**Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди"*

Розглядається історична специфіка соматичної аналітики в сучасних соціологічних студіях. Особлива увага приділяється "повороту до тіла" в соціології як наслідку широкого інтердисциплінарного діалогу з іншими соціокультурними дисциплінами. Аналітика тілесності крізь призму історичної ґенези соціології тіла дозволяє суттєво й змістовно розширити предметне поле досліджень у цій галузі, включення до сфери її інтересів феноменів, котрі раніше вважалися предметом дослідження антропології, етнології, психології або філософії.

Ключові слова: тілесність, соціологія, поворот до тіла, тілесні практики, міждисциплінарний діалог.

Постановка проблеми. До початку ХХІ ст. на Заході напрацьовано великий обсяг наукової літератури, присвяченої тілесності, проте проблема концептуалізації категорії тілесності як ключової онтологічної складової буття людини все ще залишається відкритою. Вивчення цього феномена розвивається, здебільшого, у руслі постмодернізму та постструктуралізму, що створює додаткові труднощі у виробленні чітких теоретико-методологічних засад предмету дослідження (у постмодернізмі це неможливо апріорі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Аналіз "соціології тілесності" знаходимо в публікаціях Б. Тернера, П. Романова, Є. Ярьскої-Смирнової, А. Беркут, А. Орлової, М. Рябова, М. Степанова, проте огляд цих праць дозволяє зробити висновок про відсутність комплексного підходу й численні "білі плями" в означеній проблематиці.

Як методологічний засновок наведемо тезу сучасних російських авторів П. Романова та Є. Ярьскої-Смирнової про принципову відмінність у дослідженні соматичних аспектів буття, яка вже традиційно сформувалася в близьких, проте аж ніяк не то-

жних соціогуманітарних дисциплінах. Для антрополога тіло - це, насамперед, екзотичний "інший", що його слід "прочитати", декодувати, зрозуміти й інтерпретувати раціональними засобами (для того, щоб ефективно контролювати, вписавши в традиційну систему західного капіталізму). Тому тіло з позицій антропології розглядається як "простір соціального маркування", класифікаційна система, об'єкт ритуальних практик та семіотичних трансформацій. Соціологія від часу свого заснування не визнавала важливості фізичних та індивідуально-психологічних чинників у просторі соціального, обстоючи дихотомію "природа-культура". Тіло або взагалі не вважалось вартим концептуалізації й наукової проблематизації, або потрактовувалося як щось другорядне, кероване, "зовнішнє" по відношенню до суб'єкта соціальної комунікації [7, с. 117]. Ситуацію ускладнювала й та обставина, що аналітика тілесності в західній соціогуманітаристиці ґрунтувалася на засадах постмодернізму, тоді як у соціології переважають теоретико-методологічні засади.

Кардинальні зміни в ставленні соціологів до тілесної проблематики відбулися від середини 1970-х рр.

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.

під впливом робіт М. Фуко й авторів феміністичного напрямку. Критичний аналіз історичних форм головних інституцій соціальної політики (в'язниці, лікарні, заклади для бідних), що його здійснив М. Фуко, відкривав принципово нові перспективи для осмислення природи стосунків у соціумі саме через призму тілесної проблематики. Французький мислитель продемонстрував широку панораму різновидів тілесних практик, легітимізованих і санкціонованих владою, як стратегію соціально встановлених способів реалізації, інтенсифікації та розподілення влади (шляхом медикалізації, покарання, психіатризації, сексуальності або дисциплінування). М. Фуко поряд із цим зробив суттєве уточнення: сучасна держава функціонує не лише завдяки всеохопній регламентації й "паноптичній системі", але й завдяки засвоєнню громадянами прийомів внутрішнього самоконтролю й самообмеження, застосування яких можливе тільки з урахуванням складного комплексу механізмів тіла [9, с. 149]. Соціологічні інтерпретації ідей М. Фуко є сьогодні надзвичайно поширеним явищем у соціогуманітаристиці.

Переконливим науковим проектом, на нашу думку, стала б аналітика тілесності з позиції соціології та антропології. Подібними міркуваннями й зумовлена актуальність нашого дослідження, **метою** якого є вивчення особливостей та перспектив вивчення тілесності через призму соціології.

Виклад основного матеріалу. Феміністичні студії утвердили вихідним принципом тезу про контроль над тілом як основоположну підставу "патріархального мислення", що її слід критично переосмислити й розвінчати. З позицій "маскулінного шовінізму" жіноче тіло позиціонувалося як "недосконале", "патологічне" в порівнянні з "нормальним" чоловічим, тому медицина, релігія, шлюб, школа та інші соціальні інститути мусять контролювати жінку через контроль над її тілом. У цьому контексті жінка поставала як мовчазна й непомітна категорія природи, котра не має власної цінності, ваги й сенсу, як тіло й емоція (на противагу культурі, мисленню й розуму, що їх уособлював чоловік і символізувало його тіло) [17, с. 129]. Рішуче заперечивши подібні уявлення, представниці фемінізму, по суті, зініціювали "поворот" соціальної науки до тіла, поставили під сумнів міркування про "непотрібність" та "незначущість" досліджень тілесності для розуміння соціальних феноменів [7, с. 175]. Фемінізм зініціював широку дискусію щодо соціального, політичного й естетичного статусів тіла в соціальній теорії.

Так, представники Франкфуртської школи Т. Адорно й М. Горкгаймер у відомій праці "Діалектика Просвітництва" (1979 р.) писали: "Європа має дві історії: добре відому, писану, та історію таємну. Остання розповідає про долю людських інстинктів та пристрастей, витіснених і спотворених цивілізацією... Ставлення до людського тіла від самого початку було поганим" [10, с. 231]. Дослідники детально проаналізували причини й наслідки того, як об'єднаними зусиллями християнства й капіталізму сумлінна праця, аскетичне самообмеження, раціональний самоконтроль, придушення бажань були проголошені безсумнівним благом і вищою чеснотою, а тіло (плоть) із його інстинктами, пристрастями й сексуальними потягами - джерелом конфліктів, зла, розбрату й хаосу в соціумі.

Критичний погляд на придушення тілесних проявів у капіталістичній культурі, ґрунтованій на "інструментальній раціональності", знаходимо в ро-

боті іншого відомого соціального теоретика Г. Маркузе "Ерос та цивілізація" (1969 р.). Осмислюючи причини гострого конфлікту між вимогами капіталістичного способу виробництва, поєднаного з аскетичною етикою протестантизму, та сексуальністю, автор констатує, що при капіталізмі соціальний контроль установлюється шляхом регулювання сексуальної поведінки, репресивно-дискримінуючого за своєю природою. Для того, аби виробляти величезну додаткову вартість, необхідно запровадити "додаткове сексуальне придушення". Радикальний критик споживацької культури Заходу й ідеолог студентських протестних рухів, Г. Маркузе вбачав найкращий спосіб подолання вад капіталізму в "сексуальній революції", звільненні тіла й бажань, адже вивільнення енергії лібідо здатне деконструювати нав'язвані капіталом псевдоцінності та збудовану на їх основі соціальну структуру [19]. До подібних висновків доходить і Н. Браун, для якого порятунок людини полягає в "діонісійській сексуальності", що уможливить справжню демократизацію суспільного життя [13]. У роботах французьких соціальних філософів (Ж. Лакана, Р. Барта, Ж. Батая, С. де Бовуар та ін.), котрі справили значний вплив на розвиток соціології в другій половині ХХ ст., тіло як джерело ірраціональних бажань та сексуальних пристрастей поставало символом протесту проти бюрократичної надрегульованості, ієрархізованої функціональності й абсолютизованої раціональності капіталістичного способу життя.

Як тверджує Б. Тернер, сучасна соціологія упадкувала від антропології ряд фундаментальних положень, пов'язаних із соматичною проблематикою, серед яких, насамперед, варто виділити такі: тілесністю зумовлений цілий комплекс обмежень, але в ній також закладений потенціал, що може бути ефективно реалізований у процесі соціокультурного розвитку; сексуальний потяг вступає в протиріччя із соціокультурними вимогами; реакція на "природні" факти зумовлена статтю реципієнта [9, с. 140].

У соціології проблеми, пов'язані з тілом людини, довгий час ігнорувалися, тому що ця дисципліна цікавилася, насамперед, загальними рисами еволюції індустріальних капіталістичних суспільств, що розвивалися в напрямку раціоналізованого, бюрократизованого й відчуженого соціального порядку, при якому традиційні моделі й варіанти суспільної взаємодії замінені більш раціональними й інструментальними соціальними інститутами. У класичному веберівському визначенні основних типів соціальної дії відсутні будь-які уявлення про природно-біологічні її передумови, тобто про "тіло, наділене життям". Формування теоретико-методологічних засад і категоріального апарату соціології, здійснюване М. Вебером, Г. Зіммером, Е. Дюркгеймом, Т. Парсонсом, В. Паретто, К. Маннгеймом, ішло за зразком економіко-правової сфери. П. Хьорст та П. Вуллі стверджували: "Соціологи завжди енергійно заперечували важливість генетичних, фізичних та індивідуально-психологічних чинників у соціальному житті людей. Цим вони посилювали й теоретично осмислювали традиційну для Заходу опозицію природи і культури. Соціальні стосунки можна навіть трактувати як заперечення природи" [16, с. 23]. У цих словах чудово простежується вже традиційне для соціології рішуче несприйняття будь-яких різновидів соціального дарвінізму, що виживання індивідів ставить у залежність від складної взаємодії репродук-

тивної поведінки, оточуючого середовища та генетичної структури людського організму.

Під впливом праць провідних представниць феміністичного напрямку в соціології з'явилося (дуже поступово) уявлення про те, що визначення соціального статусу значною мірою зумовлюється формами представлення-презентації тіла в соціальному просторі. Вивчаючи специфіку естетичних смаків різних соціальних класів, П. Бурдьє в роботі 1984 р. приходиться до цікавого висновку, який виразно демонструє чіткий взаємозв'язок між тілом і соціально-класовою приналежністю: "Смак, або культура класу, що стала природженою, тобто культура інкорпорована, сприяє формуванню тілесних характеристик класу. Цей інкорпорований принцип класифікації керує всіма формами інкорпорування, вибирає й модифікує все, що тіло любить, не любить і фізіологічно або психологічно асимілює. Звідси випливає, що тіло слід безумовно визнати матеріалізацією класового смаку" [12, с. 190]. Ірвінг Гофман, авторитетний учений, який працює на стику етнографії соціального життя і власне соціології, хоча й не висунув оригінальної теорії тілесності, привернув увагу колег-соціологів до виняткової важливості тіла у формуванні "соціальної особистості" та утвердженні індивіда в соціумі. У розроблених дослідником концепціях тіло відіграє підставову роль. Незаперечним вважається вплив праць І. Гофмана на сучасні напрямки символічного інтеракціонізму, прихильники якого усвідомили значущість соціологічного тлумачення тілесної символіки в процесі інтеракції [9, с. 146]. Один із провідних сучасних соціальних теоретиків Е. Гідденс здійснив розгляд "мови тіла" в підручнику із соціології в розділі, присвяченому аналізу мікросоціальної поведінки [15, с. 91-94].

"Поверот до тіла" в соціології відбувся під впливом філософії Ф. Ніцше, феноменології Е. Гуссерля та М. Мерло-Понті, теорії "технік тіла" М. Мосса, ідей Н. Еліаса щодо еволюції тілесних практик, поглядів М. Фуко на "політики тіла", психосоматичної медицини В. фон Вайцзеккера, загальної тенденції "тілоцентризму" у філософії постструктуралізму. Цей епістемологічний і феноменологічний поворот активно стимулює до інтегративного трансдисциплінарного діалогу з іншими соціогуманітарними дисциплінами, адже доводить, що цілий комплекс соціологічних проблем, закорінених у людській тілесності, неможливо адекватно вирішити в суто соціологічних вузькодисциплінарних межах.

Важливе значення для генези соціології на початку XXI ст. має теза про те, що тіло людини (як єдність мозку, свідомості, фізичної та культурно-історичної тілесності) здійснює спонтанні зміни в оточуючому світі через власні прояви, а не просто обробляє інформацію і репрезентує її в символічних структурах [8, с. 5]. Тіло завжди частина світу, "вмонтована" в нього, котра одночасно й створює цей світ, детермінує його відносини, сенси та структури, серед яких соціальні посідають ключове місце. Значної популярності набуває концепція німецького дослідника Дітмара Кампера щодо "мислення тіла" як одного з проявів тілесно-орієнтованої постнекласичної епістемології, у якій тілесне пізнання означає "живий досвід істоти, котра пізнає", на противагу продукуванню абстрактних сутностей чи концептів. Неспеціалізований, спонтанний і пластичний характер людської тілесності дає змогу формувати, трансформувати або деконструювати соціальні стосунки в найрізноманітніші способи, витворюючи оригінальні

й унікальні моделі соціальної взаємодії. Тілесна "кодованість" соціально-комунікативної сфери, хоча й була предметом наукових студій, проте потребує значно ретельнішого й глибшого аналізу.

Серед проблем, пов'язаних із тілом, що досить активно розробляються в сучасній соціології, варто виділити в окрему групу питання, пов'язані з "медикалізацією" тіл та впливом хвороб на демографічні й соціальні процеси. Так, Дж. Брумберг проаналізував значне поширення нервових хвороб та розладів (істерія, анорексія, агорафобія та ін.) наприкінці XIX ст. з точки зору трансформативних механізмів соціального контролю, у контексті посилення впливу медицини на мораль та суттєвих змін у взаємовідносинах між приватним і громадським, сім'єю та соціумом, чоловіками та жінками тощо [14].

Я. Гілінський активно розробляє проблематику девіантології - соціології девіантності та соціального контролю над нею (наркотицизм, проституція, самовбивства, тероризм, алкоголізм, сексуальні відхилення та інші відхилення від "норми"). Ця стратегія, безперечно, потребує посиленої уваги до тілесного виміру девіантної поведінки, визначення її біосоціокультурних причин та наслідків [2]. Авторитетні російські соціологи П. Романов, В. Круткін, Є. Ярьска-Смирнова, досліджуючи "мікрорівні соціальної реальності" крізь призму "візуальної антропології" та широкого міждисциплінарного (іноді й трансдисциплінарного) підходу, постійно звертаються до тілесних репрезентацій та соматичних аспектів соціального буття [1]. Оголеність у жіночій моді як явище соціокультурного характеру проаналізувала Є. Шахалева, використавши саме соціологічні методи й напрацювання. А. Орлова детально дослідила семіотичні можливості тіла людини і їх використання в індустрії краси як новому важливому соціальному інституті сучасного суспільства, що набуває більшої ваги в постіндустріальну епоху [6]. Усе частіше предметом наукових студій стає феномен соціального конструювання тіла як компонента "соціокультурного поля", засобу символічної взаємодії, "мети споживання" й естетичного об'єкта водночас.

Особливе місце в соціологічних студіях займає гендерна проблематика. Гендерний підхід виходить із твердження, що природних, генетично закладених рис та особливостей у людини немає. Тіло та його органи не мають функціонального значення, сутність тіла суто соціальна, історично сформована, отже, піддавана конструюванню й трансформаціям. Протівники подібного підходу звинувачують його ідеологів у соціальному редуціонізмі й відродженні старої марксистської тези про людину як "ансамбль відносин" [4, с. 53]. Гендерний напрямок у соціології утвердив тезу про неприпустимість дуалістичного підходу до тіла й свідомості. Увагу соціології до гендерних аспектів при аналізі соціальних процесів стимулювала поява праць чільних представниць феміністичної теорії, зокрема С. де Боуар, Ю. Крістєвої та Л. Ірігарей.

Досліджуючи особливості реалізації соціальної політики та соціального управління в СРСР у перші два десятиліття його існування, П. Романов і Є. Ярьска-Смирнова акцентують увагу на тому, що ранні радянські реформи збігалися з тенденціями індустріального світу щодо раціонального "менеджменту тіла". Спортивно-масові заходи здійснювалися на підставі стандартизованих технік гімнастичної хореографії, що контролювала тілесні рухи великих груп людей. Ці техніки були аналогічними до контролю

над тілами на фабриках, у школах, гуртожитках, казармах тощо. Соціалістична система, витискаючи ресурси з "робочої сили", прямо залежала від тілесних практик трудящих, і тому формувала їх відповідно до "потрібних" стандартів: режим праці, відпочинку й харчування, сексуально-репродуктивна поведінка - усе підпорядковувалося вимогам політичного й економічного характеру. Нові дисциплінарні форми дозволяли елімінувати індивідуальні тілесні характеристики до вимог фіксованих критеріїв гігієни, рухів, дієти тощо. Учорашні селяни, потрапивши до міста, у буквальному сенсі "приміряли на себе" нову ідентичність, і під час цього процесу руйнувалися звичні повсякденні устої, трансформувалися набуті роками тілесні практики [7, с. 134]. Н. Козлова демонструє у своїй роботі, яким чином головний капітал вихідців із села - молодість і витривале тіло - "конвертувався" в капітал культурний та соціальний завдяки імітації, мімікрії та пристосуванству до "канонічних" вимог міського життя [3, с. 149-150].

Серед актуальних проблем соціології знаходимо сьогодні значну кількість таких, які прямо чи опосередковано стосуються соматичних характеристик. Якими є соціально-психологічні наслідки дедалі масштабніших масових спроб утілити у власній плоті образи й стандарти благополуччя та процвітання, нав'язливо трансльовані індустрією реклами та шоу-бізнесу? Якою мірою сексуальність є гендерованою, тобто зумовленою "соціальною статтю"? Як динаміка ставлення до тілесності та сексуальності в соціумі відображає динаміку суспільно-політичних змін та морально-етичних і світоглядних пріоритетів? Якою мірою соціальна поведінка індивіда зумовлена його тілесністю і як це впливає на процес соціальної комунікації? Ці та багато інших соціологічних проблем, пов'язаних прямо чи опосередковано із соматичною проблематикою, порушують у своїх дослідженнях Л. Гріндстафф, Дж. Чен, К. Падмор, Д. Якобсон, Е. Рейд, Л. Рознер, К. Даттон, Б. Крюгер, Ю. Коу, А. Олесен, Ф. Росфілд, Г. Рейнголд, В. Ебін, К. Сміт та багато інших західних авторів [5].

Висновки

Однією з ключових характеристик, що визначають розвиток сучасної соціології, є проблематизація тілесності й розвиток тілесно-орієнтованої епістемології, що дозволяє долати обмеженість позитивістсько-раціоналістичного підходу. Усе частіше предметом досліджень стає питання, як ставлення людини до власного тіла впливає на ступінь й особливості її соціалізації. Оскільки саме в тілі фокусується людська універсальність (за Б. Тернером), тіло є універсальною підставою, простором і джерелом соціальної комунікації. На розвиток соціології в 1970-1980-х рр. значний вплив справили соціальні теорії, спрямовані на критику капіталістичної культури, християнської апологетики придушення бажань та патріархально-маскулінної репресивної політики щодо виявів сексуальності (теорії, у яких тілу відводилася ключова роль).

Тіло досить часто ставало об'єктом боротьби між різними соціальними теоріями, що претендували на здобуття контролю над установами нормативів і критеріїв прийнятності - культурної, політичної, естетичної, медичної (в усіх випадках мова заходила про легітимізацію та соціальне маркування одних тілесних практик і маргіналізацію й засудження інших).

Тілесно-орієнтований підхід у соціології фокусує увагу на тілесній організації людини як істоти соціальної, на тому, якою мірою специфіка соціаль-

них відносин залежить від людської тілесності, її функціональних особливостей та культурно-історичної зумовленості.

"Поворот до тіла" в соціології під впливом зростання інтересу до робіт Ф. Ніцше, М. Гайдеггера й М. Фуко активно спонукає до інтерактивного трансдисциплінарного діалогу з іншими соціогуманітарними дисциплінами, відкриває нові шляхи розв'язання актуальних соціальних проблем сучасності.

Виявлення "тілесних підстав" соціальної комунікації допоможе виразніше збагнути її культурно-історичну й медіальну зумовленість. Перспективним напрямком для подальших досліджень є вивчення "режимів тілесності", що функціонують у сучасній інформаційній цивілізації, дослідження їх соціокультурної та суспільно-політичної вмотивованості, а також впливу на соціально значущі сфери культури. Цікавим підходом виглядає також концептуалізація медіальної природи людського тіла, фрагментація тіла медіатехнологіями, "витіснення" тіла медіареальністю як домінуючим режимом функціонування сучасного суспільства.

Аналітика тілесності крізь призму соціології дозволяє суттєво й змістовно розширити предметне поле досліджень у цій галузі, включення до сфери її інтересів феноменів, котрі раніше вважалися предметом дослідження антропології, етнології, психології або філософії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Визуальная антропология: новые взгляды на социальную реальность : сб. науч. статей / [под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой]. - Саратов : Научная книга, 2007. - 527 с.
2. Гилинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других "отклонений" / Я. Гилинский. - СПб. : Юридический центр Пресс, 2007. - 525 с.
3. Козлова Н. Н. Горизонты повседневности советской эпохи (голоса из хора) / Н. Н. Козлова. - М. : Институт философии РАН, 1996. - 346 с.
4. Кутырев В. А. Философия трансгуманизма / В. А. Кутырев. - Нижний Новгород : Нижегородский университет, 2010. - 85 с.
5. Массовая культура: современные западные исследования / [ответ. ред. и предисл. В. В. Зверевой ; пер. с англ.]. - М. : Фонд научных исследований "Прагматика культуры", 2005. - 339 с.
6. Орлова А. К. Индустрия красоты: социокультурные аспекты : дис. ... канд. социолог. наук : 22.00.04 / А. К. Орлова. - М., 2005. - 186 с.
7. Романов П. Социология тела и социальная политика / П. Романов, Е. Ярская-Смирнова // Журнал социологии и социальной антропологии. - 2004. - Том. VII. - № 2. - С. 115-137.
8. Степанов М. А. Опыт мышления тела: к эпистемологии Дитмара Кампера : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. философ. наук : спец. 09.00.0 / М. А. Степанов. - СПб., 2011. - 25 с.
9. Тернер Б. Современные направления развития теории тела / Б. Тернер // Thesis. - 1994. - Вып. 6. - С. 137-167.
10. Adorno T. Dialectic of Enlightenment / T. Adorno, M. Horkheimer. - London : Verso, 1979.
11. Body matters: essays on the sociology of the body / [ed. by S. Scott, D. Morgan]. - London : Falmer Press, 1993. - 256 p.
12. Bourdieu P. Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste / P. Bourdieu. - London : Routledge and Kegan Paul, 1984.
13. Brown N. O. Love's Body / N. O. Brown. - New York : Random House, 1966.
14. Brumberg J. J. Fasting Girls: the Emergence of Anorexia

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.

Nervosa as a Modern Disease / J. J. Brumberg. - Cambridge : Harvard University Press, 1988.

15. Giddens A. Sociology / A. Giddens. - Cambridge : Polity Press, 1989.

16. Hirst P. Social Relations and Human attributes / P. Hirst, P. Woolley. - London : Tavistock, 1982. - 384 p.

17. Jordanova L. Sexual visions: images of gender in science

and medicine between the Eighteen and Twentieth Centuries / L. Jordanova. - Hemel Hempstead : Harvester Wheatsheaf, 1989. - 346 p.

18. Levin D. M. The Body's Recollection of Being: Phenomenological Psychology and the Reconstruction of Nihilism / D. M. Levin. - London : Routledge and Kegan Paul, 1985.

19. Markuse H. Eros and Civilization / H. Markuse. - London : Sphere Books, 1969.

Y. Potapenko

THE HISTORICAL GENESIS OF "SOCIOLOGY OF THE BODY" AS IMPORTANT TREND OF MODERN SOCIAL AND HUMANITARIAN STUDIES

The historical specific features of somatical analysis in modern sociological studies are considered. The special attention given to the "turn to the body" in sociology as the consequence of wide interdisciplinary dialogue with other social and humanitarian disciplines.

Key words: bodiness, sociology, turn to the body, body practices, interdisciplinary dialogue.

© Я. Поталенко

Надійшла до редакції 14.12.2011

УДК 130.32

КОНЦЕПТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ІСТОРІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ ЧАСТИНА II*

АЛІНА БІЛОУС,

кандидат філософських наук, доцент Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

Стаття присвячена осмисленню європейської традиції в інтерпретації концепту громадянського суспільства. У запропонованій розвідці увага зосереджується на детермінантах і чинниках доконечності еволюції згаданого поняття в контексті європейського теоретичного поля.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократія, публічне і приватне, держава, влада.

Німецький філософ Гегель піддав найбільш ґрунтовному філософському аналізу соціальний феномен, який отримав назву громадянського суспільства. Він присвячує йому досить багато уваги у своїх працях "Філософія права" та "Філософська пропедевтика", де відзначає, що громадянське суспільство з'являється лише в сучасному світі й утворюється в процесі єднання різноманітних суспільних груп та індивідів. Підставове місце в структурі громадянського суспільства, згідно з гегелівською моделлю, посідає окрема особистість, що маніфестує свої аспірації й задовольняє їх лише опосередковано через процес спілкування. Він особливо підкреслював нерозривну єдність окремої особи як одиничного й суспільства як загального. За його словами, обоє вони "...існують лише одне для одного й одне

завдяки іншому, перевтілюючись одне в одне. Сприяючи здійсненню моєї мети, я сприяю здійсненню загального, а останнє у свою чергу, сприяє здійсненню моєї мети" [1].

Гегель поділяє уявлення про громадянське суспільство як про місце зіткнення індивідуальних, приватних інтересів. Індивіди, уважав він, не можуть існувати поза взаємозв'язком між собою, поза тим, що має назву суспільства. Але цей зв'язок конкретних особистостей, котрий служить для себе метою, є загальним лише формально: і в цьому для Гегеля полягає один із принципів громадянського суспільства. Він чітко усвідомлював наявність соціальних суперечностей, які роз'єднують ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, що "являє нам у цих протилежностях і їхньому переплетенні картинку настільки ж надзвичайної розкоші, надмірності, як і картину убогості й загального фізичного та морального занепаду" [Там само, с. 314].

* Частина I вміщена в № 7 (114) листопад-грудень 2011 р. на сторінках 140-144.

№ 1 (115) січень-лютий 2012 р.